

Adina-Voichița ROȘU
(Universitatea din Oradea) | **Fericitul Ieronim –
Pe urmele bărbaților iluștri**

Abstract: (*Blessed Hieronymus – In the Footsteps of Illustrious Men*) A prominent personality of the late Antiquity, Father Hieronymus is considered by the modern scholars as being the most important philologist and translator of the Bible, from the Patristic period, but also an artist of the portrait, his literary portraits being expressions of the social realities of the second half of the 4th century. Hieronymus has mastered the art of the literary portrait from the works of the great classical authors whom he studied with a lot of passion. The personalities portrayed by Hieronymus are different: historians, rhetors, bishops, priests, philosophers, deacons, praetors or honoured saints like Paul, Malcus, Ilarion. The portraits presented by him have a great historical value due to the unique information about some pagan or Christian writers. His work, *De viris illustribus*, which enjoyed great success in the coming centuries, is one of the few works translated from Latin to Greek.

Keywords: *Blessed Hieronymus, immortalize, portraits, testimonies, personalities*

Rezumat: Personalitate marcantă a Antichității târzii, Fericitul Ieronim este considerat de către cercetătorii moderni drept cel mai însemnat filolog și biblist creștin din perioada patristică, dar și un artist al portretului, portretele sale literare fiind expresii ale realităților sociale din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Ieronim și-a însușit arta portretului literar din operele marilor autori clasici pe care i-a studiat cu multă pasiune. Personalitățile portretizate de Ieronim sunt diferite: istorici, retori, episcopi, preoți, filosofi, diaconi, pretori sau sfinți emeriți ca Pavel, Malcus, Ilarion, având o deosebită valoare istorică datorată informațiilor unice despre unii scriitori păgâni sau creștini. Opera sa, *De viris illustribus*, care s-a bucurat de mare succes, este una dintre puținele opere traduse din limba latină în limba greacă.

Cuvinte-cheie: *Fericitul Ieronim, a immortaliza, portrete, mărturii, personalități*

Nevoia de eternizare a omului care a năzuit întotdeauna spre o formă de reprezentare în stare să-l facă nemuritor constituie motivul apariției portretului. Viziunea fundamental realistă a romanilor, datorată firii practice a acestora, este ilustrată de portret, portret ce dă posibilitatea să consemneze, să „nareze” un episod sau un fragment din realitatea vieții. A immortaliza clipa și nu oricum, ci într-o formă desăvârșită, iată esența portretului. În conceptul portretisticii intră întregul univers vizibil și invizibil care pune în lumină caracterul figurii centrale, al portretului vizat. Portretul devine un studiu a lumii scriitorului.

Dintre scriitorii patristici „sfinți” sau „fericiți”, numiți astfel datorită meritelor excepționale, diferiți de simplii scriitori bisericești prin câteva criterii: „vechime, ortodoxie, sfințenia vieții și recunoașterea de către Biserică” (Corneanu 1984, 35), Sophronius Eusebius Hieronymus se distinge prin arta stilului, bogăția limbajului,

caracterul personal al scrierilor sale. El poate fi considerat cel mai mare portretist al Antichității, rămânând un model cultural reprezentativ al acesteia: „autorul latin este un artist al portretului și un creator de tablouri vii” (Ieronim 2013, 39). Formația sa intelectuală s-a datorat studiilor desfășurate în cele mai importante centre culturale și spirituale din Roma, Constantinopol, Antiohia, Alexandria și Ierusalim. Scrierile Fericitului Ieronim oglindesc o aprofundată cunoaștere a operelor marilor autori latini ai Antichității, arta portretului literar ieronimian avându-le drept model. Ieronim a transmis prin traducerea sa bogățiile bibliotecilor grecești și ebraice, a posedat și a comunicat o cultură literară diferită de aceea a celorlalți părinți latini, având o sensibilitate spirituală exegetică și monastică. Personalitățile lumii antice au crezut că pot și trebuie să lege de cetatea în care se integrau anumite texte memorabile. Caius Iulius Caesar a creionat în *De bello Galico* portrete exacte ale galilor și germanilor descriind cu eleganță și precizie locurile, instituțiile, faptele și obiceiurile lor. Istoricul Romei, iubit de Augustus și prețuit de Seneca, Titus Livius (59-17 a. Chr.) a folosit pentru opera sa *Ab Urbe condita* toate sursele veridice și legendare. Lectura acestor lucrări dezvăluie elocvența discursurilor, impresionantele portrete fizice și morale, forța descrierii unor momente dramatice, căldura sentimentului patriotic. C. Sallustius Crispus (85-35 î.e.n.) a fost considerat marele reformator al istoriografiei latine. În cele două monografii istorice, *De coniuratione Catilinae* și *Bellum Iugurthinum*, Sallustius prezintă istoria ca operă a unor personalități singulare, produs al pasiunilor lor. P. Cornelius Tacitus, care se remarcă prin gravitatea și seriozitatea informațiilor, prin armonia constituită din asimetrii, antiteze, stil eliptic și o abundență de metafore îndrăznețe, acordă o importanță majoră portretelor din opera sa (Cizek 1994, 581). C. Suetonius Tranquillus (75-106 p. Chr.) a scris primul manual de istorie a literaturii latine, *De viris illustribus* (operă în mare parte pierdută), apoi *Vita duodecim Caesarum*. Suetonius e interesat de pitorescul ambianței, de viața privată a personajelor sale, ale căror portrete psihologice și morale se bazează pe documente de arhivă și pe scrieri ale unor istorici.

Creațiile literare, la fel ca arhitectura sau sculptura trebuiau să glorifice oamenii de stat, să comemoreze evenimentele din viața statului, să servească în felul lor intereselor statului. Diferită de spiritul literaturii latine, se creează de la sfârșitul secolului al II-lea și continuând până la începutul secolului al VIII-lea e.n. o literatură religioasă. Primii autori de literatură creștină, originari din părți diferite ale Imperiului (Italia, Nordul Africii, Gallia, Spania, Iliria etc.) au fost: Tertulian, Lactanțiu, Ambrozie, Ieronim, Prudențiu, Augustin ș.a.

În timpul pontificatului lui Damasus (367-387 p. Chr.), Roma cunoaște o revigorare notabilă datorită sprijinului acordat culturii de către însuși Damasus, un papă energic și cult. Acesta a fost protector a lui Ieronim (Laporte 2009, 172). După obiceiul timpului, pe lângă gramatică a studiat dialectica, retorica, filozofia și dreptul. Operele lui Cicero și Seneca au fost sursele principale prin care Ieronim a cunoscut filozofia greacă (Moreschini 2009, 355). A luat parte la discursurile în contradictoriu și își va câștiga printre tinerii romani statutul de om dotat cu o vastă cultură doctrinară și o caldă

elocvență. S-a preocupat de toate domeniile științei, citind diverse cărți, pentru a completa învățătura dascălilor săi. Cărțile erau pasiunea sa, făcea sacrificii deosebite, copiind zi și noapte operele pe care nu le putea cumpăra. Modelul lui Ieronim a fost Cicero, model al limbajului cizelat, maestrul întregii formații și culturi generale, preluând de la el „nu doar acele elemente doctrinale care pot fi cu adevărat considerate mărturii ale unei vaste culturi ci și doctrinele pe care le acceptă sau le respinge” (Moreschini 2009, 348).

După studiile literare făcute la Roma, unde a fost botezat, Ieronim a ajuns la Treveri și a fost cucerit de idealul monastic oriental. Către anul 370 a ajuns la Aquileea un grup care împărtășea aceleași ideal cu al său: Rufin, Bonosus, Cromatiu și Eliodor. Grupul s-a destrămat neputându-se insera în biserica locală. Rufin a plecat către Pustiul Egiptean, Ieronim l-a însoțit în Siria pe Evagrie din Antiohia punându-și la încercare propriile forțe în pustiul Calcidei, în timp ce studia limba ebraică de la exegeți valoroși. La Conciliul din 381 îl cunoaște pe Grigorie de Nazianz, o inteligență pacifistă și departe de luptele partinice. Cunoașterea Răsăritului, știința biblică, pana diplomată a lui Ieronim îi vor asigura favoarea lui Damasus care îl va lua ca secretar. Pregătirea literară a lui Ieronim îl va determina să își îndrepte atenția către *Biblie* și să conștientizeze faptul că versiunile latine care existau avem nevoie să fie revizuite sistematic. Chiar asupra textului *Scripturii* Ieronim a făcut revizuirii și traduceri (v. Ieronim 2013, 18).

Textul *Noului Testament*, fixat astfel de el la Roma în 384, este cel al *Vulgatei*. În același timp, trăind în imediatul contact cu societatea matroanelor creștine, Ieronim a fost interesat de această societate. Doar pe unele le cunoștea, însă toate îl cunoșteau pe el din scrisorile pe care li le adresase. Favoarea lor era transformată în entuziasm când au aflat că secretarul episcopului Damasus a trăit în pustiul Siriei. În felul acesta el a devenit părinte spiritual al unui grup patrician. În Palatul de pe Aventin s-a format cu ajutorul lui o adevărată școală de studii biblice, un centru atractiv pentru nobilimea doritoare de perfecțiune creștină. Ieronim era ascultat și venerat ca un oracol, prezida acele reuniuni, încuraja și lumina femeile evlavioase în chestiunile cele mai complicate ale exegezei biblice. La insistențele Paulei a ținut un șir de conferințe asupra celor două *Testamente* (Laporte 2009, 173).

Între toate se distingea Marcella, despre care Ieronim atestă că îi ardea o flacără în piept pentru studiul scrierilor divine. Donațiile acestor femei i-au permis să trăiască o viață fără griji materiale. Pentru Marcella și Paula, la fel ca pentru Damasus, a fost constrâns să aprofundeze familiaritatea sa cu *Biblia* latină, greacă și ebraică. Legătura strânsă cu Damasus i-a adus mulți dușmani, astfel că la moartea acestuia a plecat către Betleem, după o lungă călătorie în compania Paulei cu oprire în Cipru, Antiohia, o vizită aprofundată a Țării Sfinte în Egipt, la Alexandria, și în lumea monastică de acolo.

Strălucit epistolograf, erudit biblic, rafinat cunoscător al comorilor spirituale din răsărit, delicat cu prietenii și critic cu dușmanii, înclinat către extreme și genial, Ieronim era fascinant. După modelul *Vieții lui Antoniu*, scrisă de Athanasie și tradusă de Evagrie din Antiohia, Ieronim va concepe vieți ale unor sfinți călugări. Personalitățile

portretizate de Ieronim sunt diferite: istorici, retori, episcopi, preoți, filosofi, diaconi, pretori, sau sfinți eremiți ca Pavel, Malcus, Ilarion, fapt ce dovedește o viziune culturală ce depășește cu mult limitele impuse de credința sa. În viziunea sa talentul este cel care primează. Din scrierile și scrisorile lui Ieronim putem deduce personalitatea scriitorului, ambianța culturală și religioasă, evenimentele cele mai importante din viață care i-au influențat gândirea într-o măsură mai mică sau mai mare, raporturile sale cu alte personalități.

Portretele sale au valoare atât literară cât și istorică, descriind viața (importantă în fixarea datei apariției operelor respective), scrierile cu aspectele lor literare și învățătura spirituală și istorică a personalităților portretizate: „Este limpede că preocupările sale culturale și spirituale sunt de neconceput fără a ține seama de cele ale celorlalte personaje importante; așa cum se întâmplă în epocile de mare fervoare culturală, o fericită omogenitate unește figurile însemnate între ele și pe cele însemnate cu cele minore” (Moreschini, Norelli II 2004, 321).

Relațiile Fericitului Ieronim cu Fericitul Augustin au sfârșit prin a deveni amicale deși la început fuseseră oarecum tumultuoase, pornind de la scrisoarea episcopului de Hippone din 394, Epistola 56 în care îl invita pe Fericitul Ieronim să se axeze mai degrabă pe traducerea exegeților Orientali decât pe traducerea Bibliei, pentru care o editare revizuită a Septuagintei ar fi fost suficientă. Atitudinea critică și aproape violentă a lui Ieronim față de Rufin nu se poate explica decât prin atașamentul său ferm pentru credința tradițională și prin grija pentru renumele său de ortodoxie.

Fericitul Ieronim avea un recunoscut talent de polemist. Pe lângă controversa cunoscută despre origenism, Ieronim a luat parte la numeroase controverse. În timpul celei de a doua șederii în Antiohia, prin 378 el i-a combătut pe schismaticii luciferieni într-un scurt dialog în două părți, care conține date interesante despre Biserică, ierarhie sacramente. O a doua polemică are loc la Roma, în 383, când ia apărarea lui Helvidius, episcopul arian de Milano care a îndrăznit să scrie într-un tratat că Maria a avut după nașterea lui Iisus alți copii și că de altfel statutul de căsătorie nu este inferior virginității. Puțin mai târziu, în 393, a apărut, de data aceasta împotriva călugărului iovinian, superioritatea abstenenței asupra căsătoriei și în același timp fundamentele întregii morale creștine. De asemenea, în 404 el a denunțat un alt îndepărtat precursor al protestantismului, preotul gal Vigilantiu, care a început să denigreze viața religioasă și diversele manifestări exterioare ale cultului, în special cultul sfinților.

Prima tentativă a lui Ieronim de a scrie o istorie a literaturii creștine este opera *De viris illustribus*. În prefață autorul amintește originea și scopul operei pretorului Dexter, căruia îi este dedicată opera și care l-a convins să scrie o listă cronologică a autorilor creștini luând ca model *De viris illustribus* a lui Suetoniu. A scris acest catalog pe perioada șederii sale la Betleem în 392; sunt enumerați aici toți autorii care au lăsat vreo operă importantă despre *Sfânta Scriptură*, de la moartea lui Cristos și până la al 14-lea an de domnie a lui Theodosiu, adică 392. Trebuie subliniată expresia „Sfânta Scriptură” deoarece literatura creștină e identificată cu cea eclesiastică și, de asemenea, se înlătură orice diferență între scriitorii greci și cei latini. De altfel, titlul secundar al

cărții este *De scriptoribus ecclesiasticis* și probabil ar putea fi mai potrivit decât cel cu care lucrarea este cunoscută îndeobște. Lucrarea cuprinde 135 de capitole, fiecare dintre ele fiind dedicat unui autor, după modelul lui Suetoniu; Simon Petru deschide seria, iar Ieronim o încheie. Pe listă figurează și unii eretici: Tațian, Novațian, Bardesanes, Donatus, Eunomius, dar și trei iudei: Filimon din Alexandria, Iosif Flaviu și Iustus din Tiberiada, precum și un păgân – Seneca, din cauza unei presupuneri că ar fi corespondat cu Apostolul Pavel. Ieronim scrie trei biografii ale eremiților Pavel, cel dintâi Sihastru, Malcus, monahul rob și Ilarion. Viața emeritului Pavel (*Vita Pauli*) a fost scrisă în timpul sihăstriei din deșertul Calcidei, în 376. Potrivit lui Ieronim, Pavel ar fi fost cel dintâi eremit, în contradicție cu afirmația lui Atanasie din *Viața lui Antonie*: „Pavel a rămas orfan la vârsta de 16 ani adânc știutor atât în scrierile grecești, cât și în cele egiptene, cu suflet liniștit și iubind-ul cu totul pe Dumnezeu” (Ieronim 2006, 41). „Pavel zace acoperit de de prea umila țărână, dar se va înălța în slavă [...] Vă rog renunțați măcar la bogățiile pe care le îndrăgiți”. Până atunci viața sihaștrilor nu fusese cunoscută cercurilor mai largi, cu excepția *Vieții lui Antonie* scrisă de Atanasie. Menirea cărții lui Ieronim este „în primul rând să edifice și să povestească” (Campenhausen 2005, 24). Ieronim se dovedește a fi un strălucit povestitor popular, conținutul istoric al povestirii rezumându-se probabil doar la numele Sfântului.

Asemănătoare sunt biografii mai târzii: *Viața lui Malcus (Vita Malchi)*, scrisă în 390-391 la Betleem, fiind o autobiografie dictată de Malcus. În *Viața lui Ilarion (Vita Hilarionis)* Ieronim îl glorifică pe emeritul de origine palestiniană mort în Cipru cu câțiva ani înainte: „născut în satul Thabatha ce se află așezat cam la cinci mile de orașul Gaza din Palestina, către miazăzi, Ilarion, deși din părinți închinători la idoli, a dat în floare precum trandafirul din spini, cum se zice. Trimis de aceia la Alexandria, a fost încredințat unui grămătic; acolo pe cât îi îngăduia vârsta, a dat la iveală mărețe pilde ale firii și ale moravurilor; în scurt timp s-a făcut îndrăgit de toți și cunoscut prin meșteșugul vorbirii. Spre deosebire de toți ceilalți, având credință în Domnul Iisus nu-și găsea plăcerea în dezlănțuirile circuitului, nici în sângele din arenă nici în prisosința a teatrului; ci întreaga sa voire avea în mulțimea laolaltă a Bisericii [...]. Ca bărbat puternic, primise deja marile daruri ale slavei, dar nu începuse încă să lupte ca soldat. S-a întors în patrie împreună cu câțiva monahi; după trecerea părinților săi la cele veșnice, o parte din avere a dăruit-o fraților, parte celor săraci, fără a păstra nimic pentru sine ci, temându-se de acea pildă, sau chin mai curând, a lui Anania și Safira din *Faptele Apostolilor*, dar mai cu seamă amintindu-și de zicerea Domnului: cine nu va lăsa toate cele are nu poate să fie învățacelul meu (Luca XIV, 33)” (Ieronim 2006, 65).

Ieronim face o propagandă scrisă a vieții ascetice. Și-a orientat talentul literar în primul rând către satiră și portret, formația sa retorică reflectându-se puternic în stilul său. Din scrierile sale îi putem deduce cu ușurință autoportretul. Bărbatul care se numește pe sine ironie un „semi barbar”, a rămas întotdeauna conform firii și voinței sale un „bărbat roman” (*Ep.* 15, 3, în Ieronim 2013, 91). Deși cea mai mare parte a vieții lui a trăit între un mediu grec, era reprezentant tipic și conștient al creștinismului latin.

Avea un cult pentru măreția gândirii antice: a studiat cu multă pasiune autorii clasici: Cicero, Vergilius, Terentius etc.

Ca teolog Ieronim a apărut învățăturile și doctrina Bisericii. Avea o sensibilitate aparte față de vizibil, real, concret; era în primul rând un scriitor ce judeca lumea și oamenii în funcție de succesul producțiilor lor (Labriolle 1924, 447). Ieronim credea în idealurile lui: asceza după el trebuia să însemne renunțarea la lume și convertirea veritabilă, fără ca aceasta să implice abandonarea studiului, a meditației spirituale și a relațiilor cu alte persoane. Avea vanitatea unui adevărat literat (*Despre bărbații iluștri*). Era fidel și devotat prietenilor săi, loial și onest, dar avea și puncte slabe ale caracterului său, bine cunoscute: „independența sa un pic arogantă și irascibilitatea sa, o anumită înclinație de a vedea peste tot dușmani și comploturi” (*ibidem*). Ieronim avea multă tenacitate și voință: a dovedit aceste calități prin studiul personal. A fost sfătuitor spiritual și învățătorul femeilor din aristocrația Romei. Ne dezvăluie entuziasmul pentru experiențele monastice dar și dezamăgirea și descurajarea care îl cuprind în deșert, fervența idealului aescetic, sfaturile și admonestările împărțite discipolelor sale devotate la Roma.

Conflictul dintre profilul literar al păgânului și ce sufletesc al creștinului e elocvent oglindit nu doar în celebrul vis, ci și în *Pilduitoare vieți de eremiți*: „Te implor oricine ai fi, tu, cel ce citești acestea, adu-ți aminte de păcătosul Ieronim; căci dacă Domnul i-ar fi dat să aleagă, decât purpura regilor cu pedepsele ei, el ar fi luat tunica lui Pavel cu meritele lui” (Ieronim 2006, 50). Ieronim este rod al patriei și epocii sale, fondatorul filologiei biblice în Occident, iar perioada cuprinsă între jumătatea secolului al IV-lea și primele decenii ale secolului al V-lea rămâne marcată de personalitatea sa.

Referințe bibliografice

- Campenhausen, Hans von. 2005. *Părinți latini ai bisericii*. București: Editura Humanitas.
- Cizek, Eugen. 1994. *Istoria literaturii latine*. București: Editura Societatea „Adevărul” SA.
- Corneanu, Nicolae. 1984. *Studii patristice. Aspecte din vechea literatură creștină*. Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului.
- Horatius. 1980. *Opera omnia*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Mihai Nichita. București: Editura Univers.
- Ieronim, Fericitul. 2013. *Epistole*. București: Editura „Basilica” a Patriarhiei Române.
- Ieronim, Sfântul. 2006. *Pilduitoare vieți de eremiți*. Traducere de Dan Negrescu. București: Editura Paideia.
- Labriolle, Pierre De. 1924. *Histoire de la littérature latine chretienne*. Paris: Les Belles Lettres.
- Laporte, Jean. 2009. *Părinții Latini ai Bisericii*. Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutemberg.
- Moreschini, Claudio. 2009. *Istoria filosofiei patristice*. Iași: Editura Polirom.
- Moreschini, Claudio, Norelli, Enrico. 2004. *Istoria Literaturii creștine vechi grecești și latine*. Iași: Editura Polirom.
- Migne, J.P. *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*.
- Voicu, Constantin. 2009. *Patrologie*. București: Editura „Basilica” a Patriarhiei Române.